МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ТВАРИН ВІД ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ

ЮШКОВ Михайло Михайлович - суддя, Красногвардійський районний суд міста Дніпропетровська

УДК 342.922
DOI 10.32782/NP.2022.4.21

Наукова стаття присвячена міжнародно-правовим стандартам захисту тварин від жорстокого поводження. Розкрито правове рулювання захисту тварин у вітчизняному законодавстві, а також виявлено прогалини в нормативно-правових актах. Зосереджено увагу на проблемі застосування міжнародних нормативно-правових актів у справах про жорстоке поводження та налагодження механізму такого використання. Звернуто увагу не тільки на посилення відповідальності за жорстоке поводження з тваринами, але й на процес відкриття кримінального провадження або ж провадження в справах про адміністративні правопорушення. Варто зазначити, що впровадження боротьби зі жорстокістю над тваринами матиме надзвичайний результат для майбутнього суспільства, адже зародки жорстокості треба викорінювати в будь-якому разі. Хочу наголосити, що основними причинами жорстокого ставлення до тварин є саме вплив негативних психічних і соціальних чинників.

Ключові слова: жорстоке поводження, насилля, тварина, правове регулювання, забезпечення захисту, міжнародно-правові стандарти.

Важливість захисту тварин від жорстокого поводження визнано й закріплено на міжнародному рівні. Саме Європейська конвенція про захист домашніх тварин 1987 р. наголошує, що захист і гуманне ставлення до тварин є безпосереднім обов'язком людини, адже їх пов'язують тісні природні зв'язки. Варто зазначити, що завдання шкоди тваринам дає негативний відгук для життя людей як виду, бо все в природі взаємопов'язано між собою. Жорстокість над тваринами є виявом низького рівня моральності, порушення громадського порядку.

Ця тема, безперечно, є актуальною та стала предметом багатьох досліджень вітчизняних і зарубіжних учених. Якщо розглядати праці вітчизняних учених, то саме в дисертації І.І. Лобова, статтях О.В. Богатової, В.С. Мірошніченко, О.О. Шуміла тощо розглядалися питання щодо захисту тварин від жорстокого поводження. Велика кількість статей і монографій присвячена саме кримінально-правовому аналізу цієї проблеми, але варто зазначити, що правове регулювання захисту диких тварин від жорсткого поводження охоплюється перш за все екологічним правом.

Наша держава є другою пострадянською країною, після Латвії, котра у 2006 р. ухвалила Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» (далі – Закон), який істотно обмежує жорстокі дії людини щодо домашніх, мисливських, безпритульних, сільськогосподарських тварин, а також тварин, яких використовують у наукових дослідженнях і в освітньому процесі тощо.

У статті 1 Закону надається визначення тварини як біологічного суб'єкта, що належить до фауни: сільськогосподарські, домашні, дикі, зокрема домашня й дика

птиця, хутрові, лабораторні, зоопаркові, циркові [1]. Одночасно законодавець дає визначення жорстокому поводженню з тваринами як знущання з тварин, зокрема безпритульних, що спричинило мучення, завдало їм фізичного страждання, тілесні ушкодження, каліцтво або призвело до загибелі, нацьковування тварин одна на одну та на інших тварин, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, залишення домашніх і сільськогосподарських тварин напризволяще, зокрема порушення правил утримання тварин [1]. Треба наголосити, що на законодавчому рівні закріплено всі істотні ознаки жорстокого поводження, що дає змогу здійснити ідентифікацію діяння у разі порушення нормативних приписів особою.

Також у Законі було визначено поняття гуманного ставлення до тварин - дії, що відповідають вимогам захисту тварин від жорстокого поводження й передбачають доброзичливе ставлення до тварин, сприяння їхньому благу, поліпшення якості їхнього життя тощо [1]. Варто зазначити, що цей перелік є невичерпним, але він створює уявлення про відмежування гуманного ставлення до тварин від жорстокого за їхніми суттєвими ознаками[7, с. 225].

Важливу роль у процесі правового регулювання захисту тварин від жорстокого поводження відіграє Європейська конвенція про захист домашніх тварин, незважаючи на те, що вона регулює лише захист певного виду тварин (а саме домашніх). Ця Конвенція встановлює моральний обов'язок людини щодо захисту й гуманного ставлення до тварин, вказує на цінність домашніх тварин для суспільства, а також на те, що їх пов'язують особливо тісні зв'язки. Стаття 3 Європейської конвенції закріплює, що ніхто не повинен завдавати для домашньої тварини непотрібного болю, страждання або пригнічення. Ніхто не повинен залишати домашньої тварини. Останній обов'язок, на жаль, дуже часто порушується, ураховуючи кількість безпритульних тварин, які мешкають на вулицях [2].

Ураховуючи процеси європейської інтеграції, яка передбачає інтенсифікацію економічних, політичних, культурних відносин, впровадження у вітчизняне законодавство засад європейської нормативно-правової бази, наша держава під час розроблення механізму правового регулювання поводження з тваринами має можливість застосовувати положення таких нормативних актів:

- щодо диких тварин (Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі 1979 р);

- щодо тварин-компаньйонів (Європейська конвенція про захист домашніх тварин 1992 р., Регламент № 998/2003 Європейського Парламенту та Ради Європи про вимоги стосовно стану здоров'я тварин, що застосовуються під час некомерційного перевезення домашніх тварин);

- щодо тварин, які використовуються в сільському господарстві (Європейська конвенція про захист тварин під час міжнародного перевезення 1968 р., Європейська конвенція про захист сільськогосподарських тварин 1976 р., Європейська конвенція про захист тварин, призначених на забій, 1979 р.);

- щодо тварин, які експлуатуються задля дозвілля (Регламент Європейської Комісії про вимоги стосовно стану здоров'я циркових тварин під час перевезення між державами-членами, Директива Ради Європи про утримання диких тварин у зоопарках);

- щодо тварин, яких використовують для проведення наукових і промислових дослідів (Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для експериментів або в інших наукових цілях 1986 р., Директива Ради Європи 2010/63/ЄС про захист тварин, використовуваних у наукових цілях, Рекомендація Європейської Комісії про настанови щодо приміщень і піклування про тварин, які використовуються для експериментальних та інших наукових цілей).

У 2019 р. було внесено законопроєкт № 2351 щодо імплементації положень деяких угод і директив ЄС у сфері охорони тваринного та рослинного світу, що передбачає посилення відповідальності за жорстоке поводження. Головна мета цього законопроєкту полягає у впровадженні гуманних

засад поводження із тваринами, які зазначено в міжнародних договорах, учасником яких є Україна. Заступником голови Комітету Верховної Ради з питань екологічної політики та природокористування було зазначено, що стаття 89 Кодексу України про адміністративні правопорушення, якою передбачено покарання за жорстоке поводження з тваринами, практично не діє, адже вона не узгоджена із Законом України «Про захист тварин від жорстокого поводження» [3].

Вищезазначений законопроєкт передбачає внесення змін до Закону «Про захист тварин від жорстокого поводження», а саме доповнення про заборону утримання ведмедів, тигрів, левів та інших диких тварин біля закладів громадського харчування, готелів, інших місць, де демонстрація диких тварин є неприйнятною, а також у приватних будинках і на приватних подвір'ях, адже утримувати цих тварин мають право лише зоопарки [3].

Також передбачається зменшення віку, з якого особа може притягатися до кримінальної відповідальності за жорстоке поводження, а саме до 14 років. Буде збільшуватися кримінальна відповідальність у певних випадках, а діяння, які нині є адміністративними, будуть криміналізуватися [3].

Законопроєкт містить положення, за якими слідчий буде зобов'язаний призначити експертизу причин смерті тварини, а не просто знищувати труп. Законопроєктом також передбачаються зміни щодо: заборони жебракування з тваринами, підвищення стандартів поводження із сільськогосподарськими тваринами, заборони евтаназії як методу регулювання чисельності тварин тощо [3].

Зважаючи на почастішання випадків жорстокого вбивства тварин, ще у 2017 р. було внесено зміни до Кримінального кодексу України в частині, що регулює саме жорстоке поводження з тваринами (стаття 299 Кодексу). За дії, коли тварину було покалічено або вбито, нацьковування однієї тварини на іншу, публічний заклик до жорстокого поводження з тваринами передбачено арешт на термін до шести місяців або обмеження волі на термін до трьох років. У минулій редакції за такі дії передбачався штраф або арешт на термін до шести місяців. За ті ж дії в присутності малолітнього або неповнолітнього, або вчинені повторно, або вчинені групою осіб передбачено позбавлення волі на термін від п'яти до восьми років [4].

Україна ратифікувала положення Європейської Конвенції про захист домашніх тварин у 2014 р., але суттєвих змін щодо цього законодавство не зазнало. Таке ставлення законодавця до цієї теми викликає багато питань, адже через суттєві прогалини в чинному законодавстві щодо захисту тварин від жорстокого поводження є проблеми щодо застосування на практиці норм, які містяться в Законі України «Про захист тварин від жорстокого поводження», у статтях Кримінального кодексу та Кодексу про адміністративні правопорушення [7, с. 225].

Варто зазначити, що тварини часто виступають об'єктом для тестування косметичних засобів і засобів, які ми використовуємо в побуті. Крем для рук, спрей від комарів і навіть туалетний папір тестують на тваринах. Для проведення певного виду досліджень часто спеціально розводять тварин або ж виловлюють безпритульних. Відео проведення зазначених експериментів вражають своєю жорстокістю, адже тестування косметичних або інших засобів не обмежується нанесенням крему на шкіру, це здійснення ін'єкцій, примусового введення компонентів під шкіру, у шлунок тощо. Нині існує рішення того, як обмежити кількість проведення таких жорстоких дослідів.

Перш за все треба утримуватися від купівлі таких засобів від фірм, які проводять дослідження над тваринами. Існує сайт тегеге.реіа.огд, що є інформаційним порталом - Люди за етичне ставлення до тварин (Реоріе ґог іЬе ЕіЬісаІ Тгеаїтепі оґ АпітаЬ - РЕТА). Цей сайт містить повну інформацію щодо певного виробника косметики із зазначенням, чи є він сгиеїіу-ґгее (вільний від жорстокості) чи ні.

Нині велика кількість держав приділяє увагу саме забороні та відмові в тестуванні косметики на тваринах. Першою країною,

яка у 2002 р. заборонила досліди над тваринами заради перевірки придатності косметики та інших побутових засобів, є Англія. Щодо країн Європейського Союзу, то ще у 2004 р. було встановлено заборону тестування готової косметичної продукції на тваринах. У 2009 р. країни ЄС вводять заборону рекламування косметичних засобів, які було протестовано на тваринах. Великим здобутком стала заборона продажу засобів, які тестуються на тваринах на території ЄС узагалі, але великим мінусом цієї заборони є те, що вона зачіпає лише нові продукти на ринку, оминаючи старі, які вже закріпилися на європейському ринку.

На щастя, завдяки плідній праці багатьох лабораторій світу було розроблено альтернативи для тестування косметики. Ці альтернативні засоби або мінімізують шкідливий вплив, або ж зовсім відкидають участь тварин у дослідах. До таких засобів належать:

- тести з використанням білкової мембрани;
- клінічні дослідження на добровольцях;
- комп'ютерне моделювання;
- медична візуалізація (перевірка впливу ліків на метаболізм шляхом мікродозування);
- тести іп уігго (тест у пробірці) на моделі людської шкіри тощо [7, с. 226].

На жаль, Україна майже не використовує досвід зарубіжних країн щодо альтернативних засобів для тестування косметики та побутової хімії. На думку автора, треба розробити дієвий механізм контролю за косметичними та хімічними експериментами шляхом закріплення відповідного обов'язку представників Державної екологічної інспекції та громадських екологічних інспекторів, зокрема спеціального обліку та звітності про проведення дослідів над тваринами. Також варто закріпити заборону тестування продукції саме на законодавчому рівні, розробити макети локальних актів для державних і недержавних інституцій, які проводять тестування.

Наступною проблемою в межах досліджуваної тематики є використання тварин та їх експлуатація в цирках. Відповідно до статті 25 Закону «Про захист тварин від жорстокого поводження» особа, яка утримує тварину, використання якої в циркових, спортивних та інших видовищних заходах є неможливим, зобов'язана забезпечити вказаній тварині умови утримання відповідно до вимог цього Закону [1]. Потрібно зазначити, що понад 27 країн Європи зробили вибір на користь технологій, заборонивши експлуатацію диких живих тварин у цирках. Найбільш вдалим прикладом є цирк Копсаііі в Німеччині. Праця 15 програмістів і техніків дала змогу відтворити оригінальні голограми тварин і врятували живих тварин від виснажливих, тривалих і найчастіше жорстоких тренувань [7, с. 226].

До марафону заборони експлуатації тварин у цирках приєдналися такі держави, як Хорватія, Австрія, Болгарія, Данія, Сербія, Македонія, Естонія та Словенія, шляхом ухвалення на національному рівні заборони використання тварин у подібних розважальних закладах. Такі країни, як Чехія, Швеція, Норвегія та Фінляндія, розробили певні обмеження, які суттєво полегшують життя тварин у цирках [5].

Заборону використання диких тварин у цирках було ухвалено й на рівні міст, зокрема, влітку 2017 р. місто Нью-Йорк встановило таку заборону. Варто зазначити, що проблемою жорстокої експлуатації тварин переймаються не тільки окремі держави та міста, але й самі цирки. Зокрема, цирки Сігсш 8тігкиз, Сіщие гіи 8о1еі1, Р1уіп§ Ргиіі Ріу Сігсш, Сігсш Уагдаз, 7 Ріпдегз Сігсш самостійно відмовилися від використання тварин. Варто зазначити, що ці цирки не втратили своїх глядачів, навпаки, певні технічні нововведення та старанність акробатів стали причиною збільшення аудиторії цирків [6, с. 349-352].

Варто нагадати, що у 2018 р. Міністерством екології та природних ресурсів було внесено законопроєкт до Кабінету Міністрів про внесення змін до законодавства щодо захисту тварин від жорстокого поводження. Саме цей законопроєкт пропонує заборонити використання диких тварин у цирку. Нормами законопроєкту встановлено перехідний період у п'ять років для

вироблення механізму передачі тварин до природно-заповідних фондів, інших відповідних установ і закріплення режиму їх подальшого проживання.

Українські міста також внесли свій вклад щодо заборони експлуатації тварин у цирках. Наприклад, Чернівці та Київ заборонили пересувні цирки з тваринами на своїх територіях. Виконавчий комітет Львівської міської ради ухвалив рішення «Про гуманне ставлення до тварин», у якому зазначається, що експлуатація тварин у цирках і дельфінаріях є неприпустимою.

Отже, проблема правового регулювання захисту тварин від жорстокого поводження є досить важливою в багатьох аспектах. Перш за все це природний аспект, адже, як автор зазначав вище, усе в природі перебуває в безпосередньому взаємозв'язку. По-друге, гуманне ставлення до тварин є одним із вирішальних чинників для формування здорового світогляду теперішнього та майбутнього суспільств, адже будь-яке насильство завжди є негативним, незалежно від його об'єкта. По-третє, кожна тварина є живою істотою, яка також потребує захисту, як і людина [7, с. 227].

Щодо ситуації в нашій державі, то відповідне законодавство перебуває лише на стадії становлення. Звичайно, у законодавчому доробку містяться ратифіковані акти міжнародного права, Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження», норми юридичної відповідальності, локальні акти, які здійснюють регулювання в цій сфері, розглядається законопроєкт із важливими нормами щодо цього питання. Але потрібен комплексний підхід до законодавчого вдосконалення цієї проблеми. Ситуація потребує не лише впровадження нової редакції статті 299 Кримінального кодексу та криміналізації протиправних дій, які перебувають у КУпАП, але й впровадження дієвого механізму забезпечення захисту тварин у реальному житті, а не на папері.

Першим кроком до створення такого механізму має бути закріплення відповідного обов'язку представників Державної екологічної інспекції та громадських екологічних інспекторів щодо контролю та нагляду за проведенням досліджень над тваринами, щоб уникнути випадків жорстокого поводження з ними. Також варто здійснювати фінансування та підтримку програм, які пропагують, впроваджують у життя гуманне ставлення до тварин і забороняють діяльність цирків, дельфінаріїв, зоопарків та інших закладів утримання тварин у неволі, де порушено норми щодо захисту тварин від жорстокого поводження [7, с. 228].

Отже, варто звернути увагу не тільки на посилення відповідальності за жорстоке поводження з тваринами, але й на процес відкриття кримінального провадження або ж провадження в справах про адміністративні правопорушення. Адже часто на вбивство або знущання над тваринами просто закривають очі, тоді як фактично тварини є беззахисними. Деякі люди сприймають тварин як власність і забувають про те, що вони є живими істотами, здатними на відчуття фізичного болю та емоційних страждань. Але правові тенденції та громадські рухи у сфері захисту тварин загалом і від жорстокого поводження зокрема дають підстави констатувати позитивну динаміку й стверджувати, що суспільство рухається у правильному напрямку.

Література

1. Про захист тварин від жорстокого поводження : Закон України від 21 лютого 2006 р. № 3447-М. *Верховна Рада України*. К https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15#Text (дата звернення: 09.11.2022).

2. Європейська конвенція про захист домашніх тварин: прийнята та проголош. від 1 травня 1992 р. *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a15#Text (дата звернення: 09.11.2022).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив Європейського Союзу у сфері охорони тваринного та рослинного світу: Закон України від 15 липня 2021 року № 1684-IX. Офіційний вісник України від 20.08.2021 — 2021 р., № 64, стор. 27, стаття 4009, код акта 106543/2021

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження гуманного ставлення до тварин : Закон України від 22 червня 2017 року № 2120-VIII. *Голос України* від 03.08.2017 — № 142.

5. Аналітична записка. Використання диких тварин в цирках. *Журнал: Екологія Право Людина*. URL: http://epl.org.ua/eco-analytics/analitychna-zapyska-vykorystannya-dykyh-tvaryn-v-tsyrkah/ (дата звернення: 13.10.2022).

6. Шуміло О.О. Міжнародний і зарубіжний досвід запобігання жорстокому поводженню з тваринами. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 2. С. 349–352.

7. Лозо О.В., Пілюшенко Д.О. Актуальні питання правового регулювання захисту тварин від жорстокого поводження. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 7. 2020. С. 225-228. DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-7/57

Yushkov Mykhailo Mykhailovych,
Judge, Krasnogvardiy District Court of the city of Dnipropetrovsk

INTERNATIONAL LEGAL STANDARDS FOR THE PROTECTION OF ANIMALS AGAINST CRUELTY

The scientific article is devoted to international legal standards for the protection of animals from cruelty. The legal regulation of animal protection in domestic legislation was revealed, and gaps in regulatory legal acts were also revealed. Attention is focused on the problem of the application of international legal acts in cases of ill-treatment and the establishment of a mechanism for such use. Attention was drawn not only to the strengthening of responsibility for animal cruelty, but also to the process of opening criminal proceedings or proceedings in cases of administrative offenses. It is worth noting that the implementation of the fight against cruelty to animals will have an extraordinary result for the future society, because the germs of cruelty must be eradicated in any case. I would like to emphasize that the main causes of cruelty to animals are precisely the influence of negative mental and social factors.

Key words: cruelty, violence, animal, legal regulation, provision of protection, international legal standards.